

Ders 14

Сын атоочтордун синтаксистик жол менен жасалышы

Belirtili sözdizimsel bağlantılar içine girerek bir sıfat anlamı ifade eden iki ve daha fazla kelimeye *Татаал сын атоочтор* (Birleşik sıfatlar) denir. Birleşik sıfatlar sentaks bağlantılarına göre ikiye ayrılır:

1. Тең байланыштагы татаал сын атоочтор (Eşit bağlantılı birleşik sıfatlar)
2. Багыныңкы байланыштагы татаал сын атоочтор (Bağımlı bağlantılı birleşik sıfatlar)

Тең байланыштагы татаал сын атоочтор

Eşit bağlantıdaki birleşik sıfatlar genelde sıfat belirten ikilemelerdir. Terkip anlamlarına göre onlar birkaç türe ayrılır.

1. **Zıt anlamlı birleşik sıfatlar.** Bu tür ikilemelerin terkindeki kelimelerin anlamları zıt olup, fakat birlikte bir anlam ifade ederler. KT imlasına göre ikilemelerin arasına tire konur.

Kırgızca	Türkçe	Anlamı
узун-кыска	uzunlu kısalı	“her boydan”
улуу-кичүү	küçük büyük	“her yaştan”
ачуу-таттуу	acı tatlı	“her çeşit”
кары-жаш	genci yaşlısı	“her yaştan”
ак-кара	siyah beyaz	“iyi kötü” vb.

2. Anlamdaş birleşik sıfatlar

a) Eş anlamlı parçalardan oluşan ikilemeler.

эстүү-баштуу	“aklı başında”
жылуу-жумшак	“sakin sakın”
жөө-жалаң	“yaya yapıldak” vb.

b) Parçalarından biri anlamını yitirmiş ikilemeler

майда-чүйдө	“ufak tefek”
кызыл-тазыл	“renga renk”
одур-будур	“pütür pütür” vb.

c) Tekrarlı ikilemeler. Çokluk ifade ederler.

узун-узун	“uzun uzun”
сызык-сызык	“çizgi çizgi”
топ-топ	“grup grup”vb.

Багыныңкы байланыштагы татаал сын атоочтор

Багымлы баглантılı birleşik sıfatlar birbirini tamlayan iki kelimedен oluşur. Onlar bağlantı şekillerine göre iki türe ayrılır.

1. Eksiz birleşmiş sıfat öbekleri

a) sıfat + isim:

жылаң аяк	“yalın ayak”
жылаң баш	“yalın baş”

b) sıfat+sıfat:

ак жуумал	“akça pakça”
кара тору	“esmer
ачык кызыл	“açık kırmızı”

3. Morfolojik yolla (ekli) yapılmış birleşik sıfatlar.

Deyim	Kırgızca	Türkiye Türkçesinde
колу ачык	“март, жоомарт”	“eli açık”
көзү ачык	“аяр”	“kahin”
тили узун	“тилдүү”	“dili uzun/bir karış”
мээси жок	“акылсыз”	“beyinsiz”
боору таш	“мээримсиз”	“taş kalpli”
жаны бекем	“бышык”	“canı pek” vb.

Көнүгүүлөр

1. Bu kelimelere -луу, -сыз eklerini ekleyerek zıt anlamlı sıfatlar yapınız.

толкун	даам	көңүл
күч	акча	суу
уйку	бала	мал
чөп	тоо	үй
үн	туз	эл

2. Yukarıdaki kelimelere isim getirerek sıfat takımı yapınız.

Örnek: Толкундуу деңиз.
Даамсыз тамак.

3. Bu atasözlerindeki sıfat yapım eklerini tespit ediniz, anlamlarını açıklayınız.

Бүркүт карыса чычканчыл болот.
Ажардуу аял адамдын периштеси,
Акылдуу аял эркектин шериктеши.
Алдыңкы аяктын изин арткы туяк басат.

4. Sözlüğünüzden -на, -бей, -кор, -ман ön ve son ekler ile yapılmış 5 er kelime bulup yazınız.